

תקיפת הכור הגרעיני הסורי בספטמבר 2007: פעולת סיכול אלימה או תקיפת המב"ם הראשונה?

תפיסת ביטחון לשגרה כוללת שני סוגים של פעילות התקפית שאינה לצורך מאמץ ההגנה: תקיפות מב"ם ופעולת סיכול אלימה. העובדה שתקיפת הכור בסוריה הייתה בסופו של דבר חשאית, עלולה ליצור רושם כאילו היה מדובר בפעולת המב"ם הראשונה. עם זאת, ההיגיון הבסיסי מאחוריה היה של פעולת סיכול אלימה

תקיפת הכור הגרעיני בסוריה, ספטמבר 2007. מח"א רצה לוודא שפעולת התקיפה תשיג את מטרתה, ולכן התוכנית כללה סד"כ גדול שיוכל להתמודד עם מגוון בעיות מבצעיות. צילום: ויקיפדיה

תהליך התכנון".
חיל האוויר נוהג להשתמש בצוות אדום לתהליכים בעלי חשיבות מיוחדת, בין אם של בניין הכוח ובין אם תהליכים מבצעיים. זהו צוות חיצוני (שאינו שייך ארגונית לגופים המנהלים את התהליך) שנועד לצמצם את הסיכון שיש ב"חשיבת יחד"³ ובקונפורמיסטיות מובנית.⁴ לצוות ניתנת גישה מלאה לכל המידע ולתהליך קבלת ההחלטות ותפקידו לבחון את התהליך מזווית ראייה שונה, לעיתים בשיטת "איפכא מסתברא". מאחר שהצוות האדום אינו חלק משרשרת הפיקוד הוא אינו מחויב לתובנות, להנחות העבודה, ואפילו לא להחלטות קודמות. הוא מנסה לזהות את הנחות העבודה ולשאול האם הן מוצדקות. הצוות האדום יכול להגביר קולות בתוך התהליך שלא ניתנה להם במה מספקת. לא פעם שומעים בתחקיר – "כולם ידעו אבל...!", במקרים אלה יש להביא לידיעת המחליטים תובנות מתוך עבודת המטה שלא הגיעו אליהם ולעודד חשיבה מחדש על החלטות שכבר התקבלו. לא פעם, בזכות מבט מבחוץ אפשר לזהות בעיות בעבודת המטה הסדורה – בבחינת "אורח לרגע רואה כל פגע". בדרך כלל לצוות האדום בחיל האוויר ניתנת האפשרות להציג מסקנות והמלצות ישירות לראש הארגון. בחיל האוויר יש שילוב מיוחד של תרבות תחקיר נוקב

בספטמבר 2007 תקפה ישראל את הכור הגרעיני שהוקם בחשאי בדיר א-זור בסוריה.¹ במשך עשר שנים ישראל לא נשאה באחריות לתקיפה האווירית הזו, שלא רק הייתה פעולה חשאית בפני עצמה, אלא כלל הנראה פתחה עידן של תקיפות אוויריות חשאיות.

מאמר זה מנתח את תפיסת הביטחון של ישראל, ממקם בתוכה את המב"ם (מערכה בין מערכות)² ובוחן על רקע תפיסה זאת אם תקיפת הכור באמת הייתה תקיפת המב"ם הראשונה, או פעולה מסוג אחר – פעולת סיכול אלימה.

צוות אדום

באפריל 2007 הופיעה ביומני פגישת עבודה ללא כותרת עם רל"א (ראש להק אוויר). כשניסיתי לדלות פרטים על נושא הפגישה המשונה, שכן לא הייתי שייך ללהק אוויר ולא יכולתי להתכונן אליה בהיעדר כותרת, נענית: "תבין הכול בפגישה". נכנסתי לרל"א עם כמה תרחישים אפשריים, אבל אף אחד מהם לא כלל את המשפט "הסורים בונים כור גרעיני". רל"א הציג את מה שהיה ידוע באותו זמן על הכור הסורי. "חיל האוויר", הוא הוסיף, "מתכנן תקיפה להשמדת הכור, ומח"א [אלוף אליעזר שקדי] החליט למנות אותך כראש 'צוות אדום' שילווח את

אלי"ם (מילי) גורי ליש, לשעבר רמ"ח תכנון המערכה בחיל האוויר ורת"ח תפיסת הביטחון במל"ל

(לא בכל מחיר), את תקופת השגרה, תוך שימור רמת אלימות נסבלת כנגדה והכנת התנאים לניצחון חד במקרה של מלחמה" (מתוך מסמך המל"ל).

לצורך השוואה, במצב חירום רמת האלימות בלתי נסבלת, וישראל משתמשת בחלק גדול מיכולותיה הצבאיות כדי לסיים את המצב ושואפת לעצב שגרה טובה יותר לתקופה שאחרי המשבר: "בחירום, במצב מלחמה, מנסה ישראל להשיג ניצחון חד וברור בפרק זמן קצר (ימים, או שבועות בודדים כל עוד ההגנה אפקטיבית), תוך פגיעה מרבית באויב והקטנת הנזק לעורף הישראלי" (שם).

כאמור, בשגרה ישראל נמצאת במציאות ביטחונית הכוללת בדרך כלל רמה כלשהי של אלימות. לעיתים מכנים רמה זאת "חוקי משחק". הפעילות הצבאית של ישראל בתקופת השגרה לא מצליחה להוריד את רמת האלימות לאפס. לא משום שישראל אינה מעוניינת בשקט, אלא מכיוון שישראל נמנעת מהסלמה שעלולה להיגרם אם תגביר את פעולותיה. היא מעדיפה לספוג רמת אלימות נמוכה ולנצל את תקופת השגרה להתפתחות כלכלית וחברתית ולהשגת יעדים ביטחוניים להמשך.

שמאפשרת מצד אחד התמודדות בסיסית עם ביקורת ומצד שני תרבות של משמעת ומילוי הוראות. במסגרת הזו עצם הביקורת שצוות כזה מעלה בצורה מובנית מתקבלת באופן טבעי ועשויה להיות קונסטרוקטיבית ולשפר את תהליך קבלת ההחלטות. אם מחליטים על שינוי, צוות העבודה המקורי לא מתקשה להפנים אותו ולהמשיך להתקדם.

הצוות האדום שהוקם לתכנון התקיפה כלל גם איש מודיעין מנוסה, שלא היה מעורב בתכנון הנוכחי. מח"א קבע כמה קווים מנחים לתכנון:

1. לא להותיר אפשרות לשיקום הכור בעתיד – "נעשה שם בור עד סין".
2. נתיב התקיפה לא יעבור במדינה שלישית.
3. יש לצמצם את החיכוך מול חיל האוויר הסורי כמה שאפשר.

אחרי חתימה על מסמכי שמירת סודיות שלח אותי רל"א להיפגש עם צוות התכנון שכבר עסק בתכנון התקיפה. הצוות שכלל רע"ן ורמ"ד ממחלקת מבצעים, היה ספון בחדר קטן ונפרד כיאה לפעילות שרק בודדים במטה חיל האוויר הכירו. הצוות הציג את התכנון שהתהווה באותה עת. בפרסומים קודמים ניתן לו הקוד "שקדי שמן"⁵, והוא מימש את העקרונות שקבע מח"א: חדירת כוח גדול של מטוסים שישמיד את הכור הסורי עד היסוד גם במקרה שחיל האוויר הסורי ינסה לשבש את התקיפה.

תפיסת הביטחון בשגרה

כדי להבין את תקיפת הכור הסורי צריך לנסות להכניס סוג כזה של פעולה צבאית להקשר הכולל של תפיסת הביטחון של ישראל – זאת שאינה כתובה ובוודאי שאינה מאושרת.⁶ על פי תפיסה זו, ישראל נמצאת בשני מצבי יסוד ביטחוניים – שגרה וחירום.⁷ בדרך כלל, כאשר מציגים את תפיסת הביטחון של ישראל, מציגים תפיסת ביטחון אחת שמתאימה למלחמה. מכאן השימוש בשילוש "הרתעה, התרעה הכרעה". וגם כשמוסיפים את רגל ההגנה,⁸ ברור שלא כך פועלת ישראל אל מול אתגרי ביטחון שוטף. לא על כל רקטה מעזה יוצאים למלחמה קצרה ומכריעה. כך גם ברור שלא כל פעולת מב"ם מכריעה את הצד השני.

החידוש העיקרי במסמך זה היה בהגדרה של תפיסת הביטחון בשגרה.⁹ תפיסה זאת עוסקת באופן ההתמודדות של ישראל עם אתגרי הביטחון בתקופות הארוכות שבין העימותים הגדולים – תקופות שגרה – שהן המצב השגור בישראל.

במצב השגרה ישראל מתמודדת עם מציאות ביטחונית שלרוב כוללת רמה מסוימת של אלימות. ישראל אומנם שואפת לשגרה נטולת אלימות, אולם היא מסכינה עם רמת האלימות הנוכחית ופועלת נגדה בצורה מבוקרת על מנת לשמר את השגרה: "בשגרה מנסה ישראל להאריך, עד כמה שניתן ונכון

חיל האוויר נוהג להשתמש בצוות אדום לתהליכים בעלי חשיבות מיוחדת, בין אם של בניין הכוח ובין אם תהליכים מבצעיים. זהו צוות חיצוני (שאינו שייך ארגונית לגופים המנהלים את התהליך) שנועד לצמצם את הסיכון שיש ב"חשיבת יחד" ובקונפורמיסטיות מובנה

מצב של שגרה רצופת אלימות ביטחונית נגזר ממצבה הגאואסטרטגי של ישראל, חוסר הסימטרייה בין ישראל לשכנותיה, והעובדה שחלקן אינן מסכימות על גבולותיה או מתכחשות לעצם קיומה. או כפי שניסח זאת בן גוריון – "לישראל לא יכול להיות קרב אחרון".¹⁰ מסמך המל"ל מתייחס "לדיבר הראשון של תפיסת הביטחון" ומציין כי "ישראל לא יכולה לכפות בכוח על שכנותיה את סיום הסכסוך".

לא תמיד ההחלטה לעבור ממצב שגרה למצב חירום נתונה בידי ישראל. לדוגמה כשצבאות מצרים וסוריה פתחו במתקפה ב-1973, עברה ישראל למצב חירום בעל כורחה. אבל לעיתים ההחלטה היא ביוזמה ישראלית – כמו היציאה למלחמת ששת הימים. בדרך כלל, המעבר למצב חירום משולב בהידרדרות ביטחונית, עד הגעה לרמת אלימות שישראל אינה יכולה לקבל יותר ויוצאת למהלך צבאי במסגרת תקופת חירום.

גם בשגרה ישראל מפעילה כוח צבאי. המאמץ העיקרי בשגרה הוא מאמץ הגנתי כגון שמירה על הגבולות. המאמץ ההגנתי כולל גם פעילות התקפית במסגרת ההגנה כמו פגיעה בחוליות שיגור רקטות. מאמץ ההגנה הוא מאמץ מתמשך, סזיפי במידה רבה ואינו מצליח להפחית את רמת האלימות לאפס. עם זאת הוא חשוב בפני עצמו שכן בלעדיו הייתה כנראה עליה ברמת האלימות כלפי אזרחי ישראל.

יש גם פעילויות התקפיות שחורגות ממאמץ ההגנה, למשל

צוות אדום. לצוות ניתנת גישה מלאה לכל המידע ולתהליך קבלת ההחלטות ותפקידו לבחון את התהליך מזווית ראייה שונה. צילום: שירה בן טל

לא הצליחה להפחית אותה ללא מבצע צבאי גדול או מהלך מדיני.¹² אכן אפשר להבחין בתסכול שיש בציבור מכך שצה"ל ומערכת הביטחון לא מצליחים להדביר את הטרור ואת האלימות הצבאית כנגד ישראל, וזאת למרות עדיפותה הצבאית של ישראל בזירה וההשקעה העצומה של ישראל בביטחון.

התועלת במאמץ הביטחוני בשגרה באה לידי ביטוי בהצלחה לשמר רמת אלימות נסבלת והשגת יעדים ביטחוניים ובעיקר כלכליים וחברתיים. משום כך כשדנים על פעולה התקפית במסגרת השגרה, השאלה הראשונה והחשובה ביותר תהיה אם הפעולה עלולה לגרום להידרדרות ביטחונית ואיך אפשר להקטין את הסיכון לשבירת השגרה.

לצד זאת יש עוד סוג של פעולה התקפית במהלך השגרה – פעולת סיכול אלימה. זהו פועל יוצא של איום שישראל אינה יכולה לסבול ומוכנה להידרדר למצב חירום, ובלבד שהסיכון יוסר. פעולה זו עלולה לגרום להסלמה ושבירת השגרה, אבל היא מחויבת מעצם הסיכון שהיא מסירה. כמו כן בעוד שפעולות התקפיות לפי תפיסת השגרה נפוצות יותר ומוגבלות לרף ההסלמה, פעולת סיכול אלימה משמשת לעיתים רחוקות, בגלל השאיפה החזקה לשמר את השגרה.

דוגמה (שאינה חפה מבעיות) היא היציאה למלחמת סיני ב־1956, שמבחינת ישראל נועדה, בין היתר, לסכל את

סיכול של פעיל ספציפי, סיכול של פעילות או האטה של תהליכי בניין כוח.

מאמץ ביטחוני נוסף בתקופת השגרה, בעל מאפיינים מודיעיניים, הוא להשיג מודיעין ולהכין תשתיות לפעולות עתידיות בשגרה ובחירום. למאמץ שכזה יכול להיות גוון התקפי, אם כי בדרך כלל הוא מנסה להתרחק מאלימות גלויה ולהישאר חשאי.

המאמצים בשגרה, הגנתיים והתקפיים, משרתים הגנה על כללי המשחק לשגרה או מאמץ מוגבל לשינוי כללי המשחק, כמו לדוגמה היקף האלימות הנסבלת מעזה (עם או בלי ירי על שדרות או שיגור בלוני תבערה).

ככלל, כמעט שלא ניתן לשנות את רמת האלימות של "חוקי המשחק" ללא מהלך התקפי שחורג מהשגרה או מהלך מדיני.¹¹ כשמציגים את תפיסת הביטחון לשגרה, קשה לקבל היגד זה. משמעותו כמעט פטלית – אם ישראל לא יכולה לשנות את מצבה הביטחוני במהלך השגרה, מה התועלת בפעילות הביטחונית בשגרה?

פעולות לשימור השגרה

אם בוחנים את תקופות השגרה בישראל, אפשר לראות שהייתה בהן רמת אלימות מתמשכת, ובמהלך השנים ישראל

התעצמות צבא מצרים.¹³ עצם פעולת הסיכול במקרה זה הייתה יציאה למלחמה – ומעבר לחירום.

במקרים אחרים, הגם שאין ודאות בהידרדרות למלחמה, הסיכון לכך גבוה, אולם המחליטים מוכנים לקחת את הסיכון – כך היה בתקיפת הכור העיראקי ב-1981. מאחר שהיה חשש ממשי שתפרוץ מלחמה בעקבות תקיפת הכור, ראש הממשלה בגין דרש שתהיה החלטה בפה אחד של הממשלה על היציאה לתקיפה.¹⁴

עוד הבדל תוצאתי בין שני סוגי התקיפות הוא שההישג של כל פעולה התקפית תחת הגיון השגרה הוא הישג מוגבל בדרך כלל. זאת מפאת אופי המטרה או העוצמה שמחויבת להישאר מתחת לרף ההסלמה. פעולת סיכול אלימה מביאה לא פעם לשינוי אסטרטגי במצב, כמו זניחת תוכנית הגרעין.

תחת המסגרת התפיסתית הזאת אפשר למקם את פעולות המב"ם, שהפכו כה נפוצות בשנים האחרונות. פעולות אלה, אשר ההיגיון שמאחוריהן משתנה מעת לעת ובין תקיפה לתקיפה, נמצאות כולן תחת מצב היסוד של השגרה. מעל כולן מרחף הציווי של שימור השגרה. ישראל הוציאה פעולות התקיפות בשגרה (שלא במסגרת מאמץ ההגנה) שנים רבות לפני שנכנס המושג מב"ם לשיח הציבורי:

1. תקיפת מתקני היטית הירדן שתכננו הסורים ברמת הגולן (1965–1966).¹⁵

2. חטיפת המכ"ם המצרי מראס ע'אריב ב-1969.¹⁶

3. טיסה על-קולית בקהיר ב-1969.¹⁷

4. תקיפת מפקדת אש"ף בטוניס ב-1985.¹⁸

החידוש של המושג מב"ם אינו מעצם ביצוע פעולות התקיפות בשגרה שאינן חלק ממאמץ הגנתי מידי (כאלה היו הרבה). הייחוד טמון בהבנה שיש לנהל מערכה קוהרנטית ומתמשכת כנגד רכיבים משמעותיים באסטרטגיה של הצד השני. פעולות המב"ם אינן פעולות בודדות אלא חלק ממאמץ רחב ומתמשך. סיכום ההבדלים שבין פעולה בהיגיון התקפי בשגרה (פעולת מב"ם) ובין פעולת סיכול אלימה מוצג בטבלה.

	פעולת מב"ם	פעולת סיכול אלימה
יחס לשגרה	תחת הגיון השגרה והימנעות מהסלמה	קיים סיכון לא מבוטל להידרדרות ביטחונית ניכרת
הישג פעולה בודדת	מוגבל	בעל משמעות אסטרטגית רבת שנים
שכיחות	פעולות רבות בשנה	קומץ פעולות במהלך השנים

בחינה ההיגיון של השמדת הכור בסוריה

תחת איזה ההיגיון צריך לבחון פעולה שתכליתה השמדת כור גרעיני שהולך ונבנה בסוריה? על פי "דוקטרינת בגין"¹⁹ – ישראל לא תשלים עם הצטיידות גרעינית של מדינת עימות, ומשתמע מכך שהיא תהיה מוכנה להוציא פעולת סיכול אלימה, גם במחיר של הידרדרות למצב חירום. אין כמעט דוגמה טובה יותר לפעולת סיכול אלימה מהשמדת כור גרעיני.

אם בוחנים את הפעולה לפי סדר ההנחיות שנתן מח"א, אפשר להסיק שההיגיון שהוביל את התכנון המבצעי היה פעולת סיכול

אלימה, שכן שימור השגרה עומד רק במקום השלישי מבחינת החשיבות. אותה מסקנה עולה גם מדברי שקדי: "הבנתי מיד שמדובר באיום כבד, איום ממשפחה אחרת".²⁰ מח"א רצה לוודא שפעולת התקיפה תשיג את מטרתה, ולכן התוכנית כללה סד"כ גדול שיוכל להתמודד עם מגוון בעיות מבצעיות:

1. ניסיון סורי ליירט את המבצעים בדרך אל המטרה.

2. אמצעי הגנה בדרך למטרה ובסביבותיה.

3. אמצעי שיבוש והטעיה באזור המטרה.

4. מורכבות המבנה של הכור שחייב יתירות בשיטות התקיפה.

5. סכנת כשל מערכתי בחימוש כלשהו שחייב יתירות מבחינת סוגי החימוש.

6. הזנקת מטוסים סוריים והתפתחות קרבות אוויר.

במקביל נערכו דיונים אסטרטגיים באג"ת. בדיונים אלה הודגש הצורך לנסות ולמנוע הידרדרות למלחמה. חשיבות מניעת המלחמה הודגשה גם במגעים שבין הדרג המדיני לדרג הצבאי. ממשלת אולמרט למודת ניסיון ממלחמת לבנון השנייה הניעה תהליך הכנה ולימוד מעמיק לקראת הפעולה.²¹ ברור לכל העוסקים בנינוח האסטרטגי שהקושי לאשר את התקיפה נובע קודם כל מהחשש ממלחמה.

כאשר מציגים את תפיסת הביטחון של ישראל, מציגים תפיסת ביטחון אחת שמתאימה למלחמה. מכאן השימוש ב"שילוש" הרתעה, התרעה הכרעה". וגם כשמוסיפים את רגל ההגנה, ברור שלא כך פועלת ישראל אל מול אתגרי ביטחון שוטף. לא על כל רקטה מעזה יוצאים למלחמה קצרה ומכריעה. כך גם ברור שלא כל פעולת מב"ם מכריעה את הצד השני

לכאורה, אם השאלה הראשית של הדרג המדיני היא שאלת ההידרדרות למלחמה – הרי שתקיפת הכור אינה תחת ההיגיון של פעולת סיכול אלימה אלא תקיפת שגרה.

להערכתו הסיבה העיקרית שבגללה יכלה ממשלת אולמרט להתייחס להשמדת הכור כאל תקיפת שגרה הייתה העובדה שעוד לא נדרש להכריע. כל עוד בניית הכור לא הושלמה, אפשר היה לקוות לפעולת תקיפה שלא תחרוג מהשגרה, ולכן לא היה הכרח לאשר לחיל האוויר לצאת לתקיפה גדולה שתיצור חיכוך ואולי מלחמה עם סוריה.

תכנון התקיפה והצורך בחלופה

בזמן שבחיל האוויר שקדו על הכנת "שקדי שמן", היו תוכניות לתקיפות חשאיות, ללא חיכוך אווירי עם סוריה, אבל היה קושי לאשר אותן בגלל סיכויי ההצלחה הנמוכים וסיכונים להסתבכות. בגלל המבנה הארגוני של צה"ל, מסקנות אלה לא התניעו חשיבה מחודשת על חלופת התקיפה בחיל האוויר, וייתכן שהמתכננים כלל לא היו מודעים לפן זה של הניתוח האסטרטגי ולא הכינו חלופה ל"שקדי שמן".

את החשיבה המחודשת התניע הצוות האדום. תחילה הוא

תקיפת הכור הגרעיני בעיראק, יוני 1981. הכור אחרי הפגיעה. מאחר שהיה חשש ממשי שתפרוץ מלחמה בעקבות תקיפת הכור, ראש הממשלה בגין דרש שתהיה החלטה בפה אחד של הממשלה על היציאה לתקיפה. צילום: Creative Commons

המפתח אם כן היה למצוא דרך להגיע בהפתעה לאזור המטרה. צוות אדום אשר מנסה למצוא דרכי הסתכלות שונות על הבעיה לא יכול היה שלא להתמקד בהגיון תקיפה שונה מזה שנבחר בחיל האוויר ולחפש מתכונת תקיפה של כוח קטן והגעה חשאית למטרה.

החלופה שנראתה מיטבית וההגיון האסטרטגי שעומד מאחוריה הוצגו לצוות התכנון. בשלב זה עסק צוות התכנון בשכלול החלופה הראשית "שקדי שמן" ולא קיבל הנחיה לחפש חלופות נוספות

ההבנה שנדרשת חלופה חשאית התחדדה אצל הצוות האדום בעקבות שני אירועים. הראשון היה תדריך מקדים שניתן לכמה מפקדי טייסות שהיו אמורים להשתתף בתקיפה. בתדריך הודגשה החשיבות להימנע מהפלה שלא לצורך של מטוסים סורים, במקרה שיוזנקו אבל לא יסכנו את המבצעים. חלק מהמפקדים התקשו לקבל מדיניות הדורשת לקחת סיכון ולא להפיל מטוס אויב. ייתכן שמבצע גדול עם טייסים רבים עלול ליצור מצב של הפלת מטוסים סוריים שישבך את המצב האסטרטגי. האירוע השני היה דיון בנושא עם גורמים מחוץ לצה"ל שחידד בקרב מקבלי ההחלטות את החשש מפני מלחמה עם סוריה.

צוות אדום יכול לפעול בכמה אופנים. באחד הוא נשאר חיצוני לפעילות ורק מציג הערות, שאלות ואולי הסתייגויות על הפעילות. אופן פעולה כזה מאפשר לצוות להישאר "אדום" לאורך כל התהליך. שיטה אחרת, בה נקטתי, הייתה להיות

ניתח מהן שתי האפשרויות האסטרטגיות שעמדו בפני מתכנני הכור בסוריה:

1. ליצור מרחב מוגן תחת הגנת טילי קרקע-אוויר, כוחות צבא ואמצעי הגנה נוספים. ריכוז אמצעים שכזה ייתן ביטחון והגנה, אבל לבטח ימשוך אליו את גורמי המודיעין של מדינות האויב.
2. לבנות את האתר בצורה חשאית, הוא לא יהיה מוגן אבל יישאר חשאי. חלופה זאת משאירה עדיין אפשרות להפעיל אמצעי הגנה והטעיה באתר עצמו – אבל מישהו צריך להורות על הצבא להפעילם, וכמעט שאיש בצבא סוריה לא היה מודע לקיום הכור.

אסד בחר באפשרות השנייה. וברוב זמן הקמת הכור הוכיחה האסטרטגיה הזאת את עצמה – הכור התגלה רק בשלב מאוחר מאוד. אבל משהתגלה הוא לא היה מוגן. יתר על כן, העובדה שחיל האוויר הסורי ומערך ההגנה האווירית הסורי לא היו חשופים לפרויקט הבטיחה שלמערך השליטה הסורי לא יהיה יעד מיוחד להגן על מרחב הכור.

הניתוח הזה הוביל את הצוות האדום לכמה מסקנות: אם השולט הסורי לא מכיר את המרחב, לא סביר שיש מנגנון להתרעה מוקדמת על אפשרות תקיפה למרחב הכור – התרעה שתאפשר הפעלת אמצעי נגד לתקיפה, וללא סכנה לאמצעי נגד במטרה יידרש פחות כוח תקיפה; אזור הכור מרוחק ואין בו נכסים חשובים לשולט הסורי, לכן במקרה שלא יהיה חיכוך עם חיל האוויר הסורי בדרך למטרה, לא סביר שתהיה תגובה בזמן אמת על פעילות במרחב זה, ואפשר יהיה להקטין מאוד את הסיכון להסלמה אוטומטית; מכאן שאם יש דרך להגיע בהפתעה לאזור הכור, ולו בכוח תקיפה קטן, אפשר להבטיח הצלחה בתקיפה ולשפר את הסיכוי להימנע מתגובה סורית אוטומטית.

מעורב בפעילות ולנסות ולהשפיע בכל שלב. החיסרון בשיטה הזאת שבמידה והמלצותיך מתקבלות אתה הופך "כחול" ועלול לאבד מהאפקטיביות כ"אדום". היתרון הוא שניתן להשפיע בכל שלב.

לאחר שהצורך בפעולה קטנה יותר ועם הגעה חשאית למטרה התחדד מתוקף שיטת העבודה של הצוות האדום, אפשר היה לחשוב על כמה תכנונים אפשריים. הגעה בצורה חשאית לאזור מרוחק כוללת אתגרים אופרטיביים ונדרש סוג של תחבולה כדי להגיע למתווה בר ביצוע.

החלופה שנראתה מיטבית וההיגיון האסטרטגי שעומד מאחוריה הוצגו לצוות התכנון. בשלב זה עסק צוות התכנון בשכלול החלופה הראשית "שקדי שמן". אף על פי שלא ניתנה הנחיה לחפש חלופות שקטות, הצוות התייחס ברצינות להצעות ואף התעמק בהן.

הכור הסורי הלך ונבנה, בזמן שתהליך קבלת ההחלטות בישראל היה תקוע. מחד גיסא החלופה העיקרית מבחינת סיכויי הצלחה וביטחון מבצעים הייתה החלופה של חיל האוויר, אבל היא קידשה את התוצאה על פני הסיכון במלחמה, ולכן לא ניתן היה לאשר אותה תחת היגיון של תקיפה בשגרה (ומבחינת מקבלי ההחלטות עוד לא היינו בפעולת סיכול אלימה). מאידך גיסא לא הייתה חלופה חשאית אמינה.

מח"א ערך דיונים עיתיים בנושא, בהם הוצג המודיעין על הכור ההולך ונשלם, והחלטה על פעולה אין. לקראת סוף יולי 2007 נפגש הצוות האדום עם מח"א בפגישה ייעודית והציג את הערכתו: "לא נראה שיאשרו 'שקדי שמן' כי לא רוצים מלחמה. חיל האוויר צריך חלופה עם פחות סיכון". לצד הערכה זו, הצוות הציג את קווי המתאר של החלופה החשאית.²²

אמירה זאת של הצוות האדום התחברה לתובנה שהלכה והתחדדה אצל מח"א שלא הולכים לאשר את מתכונת הפעולה שהכין חיל האוויר, והוא הנחה את צוות התכנון לפתח חלופה חשאית. צוות התכנון החזיק אצלו כבר את מתווה הפעולה השקטה וכך יכול היה חיל האוויר לעבור בזריזות לחלופה עם הגעה חשאית לתקיפה וכוח מצומצם של תוקפים – "ניגון שקט".²³ התכנון התבסס על ההצעה המקורית של הצוות האדום, עם כוח תוקף גדול במעט מהמתווה המקורי. מהרגע שהוחלפה התוכנית פעלו כולם לשכלל אותה לרמה גבוהה ביותר. בתחילת ספטמבר 2007 הייתה לחיל האוויר חלופה כמעט מושלמת לתקיפה עם סיכויי הצלחה גבוהים וסיכון נמוך להסלמה.

הוצאת התוכנית לפועל

הדילמה של הדרג המדיני נפתרה ביום אחד שבו התקבלה ידיעה שקיום הכור עשוי להיחשף. חשיפה שכזאת עלולה לגרום לאסד לשנות אסטרטגיה ולהציב הגנה כבדה סביב הכור – ובכך לסבך מאוד את יכולת התקיפה. ההיגיון הפך להיגיון של פעולת סיכול אלימה שבה מוכנים אפילו להסתכן בהידרדרות, ובלבד שהאיום יימנע. תחת היגיון זה ממשלת אולמרט החליטה לתקוף, והחלופה המיידית לביצוע הייתה חלופת חיל האוויר, "ניגון שקט".

האם הייתה מתקבלת אותה החלטה אילו באותה נקודת זמן חיל האוויר עדיין היה עם "שקדי שמן" וסיכוי לא מבוטל להסלמה? שאלה זו תישאר פתוחה לעד.

התקיפה יצאה לפועל על פי התוכנית, באופן כמעט מושלם.

ההגעה החשאית של כוח תוקף קטן לאזור המטרה, שמטרתה העיקרית הייתה למנוע הפעלת אמצעי הגנה, הושגה באופן כל כך מוצלח שישראל יכלה להימנע מלקיחת אחריות על פעולה כלשהי. התקיפה הפכה להיות חשאית בדיעבד, ואפשר להסיק זאת מהעובדה שחלק מהמטוסים השליכו מכלי דלק ריקים בשטח טורקיה. אילו החשאיות הייתה מובנית לתוכנית מלכתחילה, בוודאי היו מוצאים מקום מוצלח יותר להשלכת מכלי דלק, ולבטח שהיו מוודאים שאין עליהם סימני זיהוי ישראלים. מאפייני החשאיות היו לצורך הקטנת הסד"כ בדרך למטרה והקטנת הסיכון להסלמה בעקבות חיכוך עם כוח אווירי גדול.

מערך ההגנה האווירי הסורי לא הופעל, ולאסד ניתנה ההזדמנות להחליט בשקט האם להגיב על פעולה שכמעט רק הוא הבין את משמעותה או להכחיש את קיום הכור ואת תקיפתו. אסד הכחיש ומלחמה לא פרצה. חיל האוויר סיפק מענה הן לצורך האופרטיבי של השמדת הכור והן לצורך האסטרטגי של מניעת מלחמה.

התקיפה יצאה לפועל על פי התוכנית, באופן כמעט מושלם. ההגעה החשאית של כוח תוקף קטן לאזור המטרה, שמטרתה העיקרית הייתה למנוע הפעלת אמצעי הגנה, הושגה באופן כל כך מוצלח שישראל יכלה להימנע מלקיחת אחריות על פעולה כלשהי

סיכום

תפיסת ביטחון לשגרה כוללת שני סוגים של פעילות התקפית שאינה לצורך מאמץ ההגנה. תקיפות מב"ם שהציווי הראשון שלהן הוא לשמר את השגרה, ולכן בדרך כלל ההישג של כל אחת מהן מוגבל. והמקרה הנדיר של פעולת סיכול אלימה אשר עלולה לגרום להסלמה ושבירת השגרה אבל היא מחויבת מעצם הסיכון שהיא מסירה. העובדה שתקיפת הכור בסוריה ב-2007 הייתה בסופו של דבר חשאית, ולא גרמה לתגובה מצד אסד, עלולה ליצור רושם כאילו היה מדובר בפעולת מב"ם – אולי פעולת המב"ם הראשונה. אבל ההיגיון הבסיסי שעמד מאחוריה היה דווקא של פעולת סיכול אלימה. התוצאה הייתה שינוי אסטרטגי ביחס של אסד לתוכנית גרעין צבאית וזניחתה. מאחר שלא ניתן לדעת בוודאות אם ללא חלופה בחיכוך נמוך היו אולמרט והקבינט מחליטים על תקיפת הכור כפי שהחליטו, לא ניתן להכריע באופן מוחלט אם הקבינט עבר להיגיון של פעולת סיכול אלימה לנוכח הסיכון שהכור ייחשף. הקורא יצטרך להכריע אם זאת הייתה תקיפת המב"ם הראשונה או פעולת סיכול אלימה.

כך או כך התקיפה הדגימה את האפשרות התפיסתית לתקיפה אווירית חשאית ללא נטילת אחריות, ובזו נעשה שימוש רב בשנים שלאחר מכן, תחת הגיון שמירת השגרה. מבחינה זו גם אם "ניגון שקט" לא הייתה פעולת מב"ם בפני עצמה, הרי שהיא פתחה את עידן המב"ם.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

